

Ustawa
z dnia 2021 r.
o zmianie ustawy o działaczach opozycji antykomunistycznej
oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych
oraz niektórych innych ustaw¹

Art. 1. W ustawie z dnia 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych (Dz. U. z 2020 r. poz. 319 i 1578 oraz z 2021 r. poz. 353 i 794) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w art. 1 pkt 3 po słowie „pieniężnej” skreśla się słowo „i” i dodaje się przecinek oraz po słowie „wyrównawczego” dodaje się słowa „i świadczenia zastępczego”;
- 2) w art. 3 pkt 4 skreśla się kropkę, dodaje się średnik i dodaje się pkt 5 w brzmieniu:
„5) była ofiarą jednej lub wielu represji określonych w pkt 1, pkt 2, pkt 3 lit. a-f i pkt 4 dlatego, że była członkiem rodziny działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych, jeżeli działaczowi temu lub osobie tej potwierdzono status działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych zgodnie z art. 5.”;
- 3) w art. 4:
 - a) w ust. 1 pkt 1 po słowie „państwa” dodaje się słowa „określonych w art. 2 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (Dz. U. z 2020 r. poz. 2141 oraz z 2021 r. poz. 255 i 464)”;

¹ Niniejszą ustawą zmienia się ustawy: ustawę z dnia 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych (Dz. U. z 2020 r. poz. 319 i 1578 oraz z 2021 r. poz. 353 i 794), ustawę z dnia 16 października 1992 r. o orderach i odznaczeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 138) oraz ustawę z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 291 i 353).

- b) ust. 1 pkt 2 po słowie „której” otrzymuje brzmienie: „ze znajdujących się w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu dokumentów określonych w art. 3 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów nie wynika, że prowadziła współpracę z tymi organami określoną w art. 3a ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów”,
- c) skreśla się ust. 2;
- 4) w art. 5:
- a) w ust. 2 przed kropką końcową dodaje się przecinek i słowa: „stowarzyszenia prowadzącego statutową działalność w sprawach działaczy opozycji antykomunistycznej lub osób represjonowanych z powodów politycznych lub w zakresie badań historycznych lub regionalnych lub lokalnych, fundacji prowadzącej taką statutową działalność, związku zawodowego, stowarzyszenia zawodowego lub twórczego, organizacji pracodawców, jednostki samorządu terytorialnego lub wojewody.”,
- c) dodaje się ust. 2c i ust. 2d w brzmieniu:
- „2c. Wniosek składany przez stowarzyszenie prowadzące statutową działalność w sprawach działaczy opozycji antykomunistycznej lub osób represjonowanych z powodów politycznych lub w zakresie badań historycznych lub regionalnych lub lokalnych, fundację prowadzącą taką statutową działalność, związek zawodowy, stowarzyszenie zawodowe lub twórcze lub organizację pracodawców, oprócz danych, o których mowa w ust. 2a, zawiera datę zgonu działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych, nazwę i adres wnioskodawcy, jego statut oraz numer podmiotu w Krajowym Rejestrze Sądowym.
- 2d. Wniosek składany przez jednostkę samorządu terytorialnego lub wojewodę, oprócz danych, o których mowa w ust. 2a, zawiera datę zgonu działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby

represjonowanej z powodów politycznych oraz nazwę i adres wnioskodawcy.”;

5) dodaje się art. 5a w brzmieniu:

„5a. Szef Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych publikuje w sposób powszechnie dostępny, w tym w Biuletynie Informacji Publicznej, listę wszystkich osób, którym potwierdzono status działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych, zawierającą imię lub imiona i nazwisko oraz datę potwierdzenia tego statusu każdej z tych osób, a w przypadku, jeżeli status ten potwierdzono pośmiertnie, także informację o potwierdzeniu pośmiertnym.”;

6) dodaje się art. 10j i art. 10k w brzmieniu:

„10j. 1. W przypadku osoby, która była ofiarą represji, o której mowa w art. 3 pkt 3 lit. e lub nie mogła kontynuować nauki w uczelni wyższej lub innej szkole z powodu represji, o których mowa w art. 3 pkt 1 lub pkt 2, kwota określona w art. 10a ust. 1 z uwzględnieniem art. 10a ust. 4 jest podwyższona o 50%.

2. Okoliczności, o których mowa w ust. 1, mogą być udowodnione dokumentami lub zeznaniami świadków. Oceny tych dokumentów i zeznań dokonuje, w drodze decyzji, Szef Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych.

3. Wniosek o potwierdzenie okoliczności, o których mowa w ust. 1, zawiera imię lub imiona oraz nazwisko wnioskodawcy, datę i miejsce urodzenia, imiona rodziców, numer PESEL, adres miejsca zamieszkania lub adres korespondencyjny, numer telefonu lub adres poczty elektronicznej, o ile wnioskodawca je posiada.

4. Pozostałe przepisy dotyczące świadczenia wyrównawczego stosuje się odpowiednio.”.

10k. 1. Osobie, której potwierdzono status działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych i która osiągnęła wiek emerytalny, ale nie nabyła prawa do emerytury lub renty jedynie z powodu braku koniecznego okresu składkowego i nieskładkowego, przysługuje prawo do świadczenia zastępczego w

wysokości 70% kwoty określonej w art. 10a ust. 1 z uwzględnieniem art. 10a ust. 4.

2. Przepisy dotyczące świadczenia wyrównawczego stosuje się odpowiednio.”.

Art. 2. W ustawie z dnia 16 października 1992 r. o orderach i odznaczeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 138) w art. 15a wprowadza się następujące zmiany:

- 1) ust. 3 pkt 2 po słowach „do których” otrzymuje brzmienie: „ze znajdujących się w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu dokumentów określonych w art. 3 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (Dz. U. z 2020 r. poz. 2141 oraz z 2021 r. poz. 255 i 464) wynika, że prowadziły współpracę z organami określoną w art. 3a ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (Dz. U. z 2020 r. poz. 2141 oraz z 2021 r. poz. 255 i 464)”;
- 2) skreśla się ust. 3a;
- 3) dodaje się ust. 4a w brzmieniu:

„4a. Prezes Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu publikuje w sposób powszechnie dostępny, w tym w Biuletynie Informacji Publicznej, listę wszystkich osób, którym nadano Krzyż Wolności i Solidarności, zawierającą dane zgodne z opublikowanymi w Monitorze Polskim odpowiednimi postanowieniami Prezydenta, to jest imię lub imiona i nazwisko oraz datę nadania tego odznaczenia każdej z tych osób, a w przypadku, jeżeli odznaczenie to nadano pośmiertnie, także informację o nadaniu pośmiertnym.”.

Art. 3. W ustawie z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 291 i 353) po art. 174 dodaje się art. 174a w brzmieniu:

„Art. 174a. W przypadku ubezpieczonych, którzy udowodnili okres, o którym mowa w art. 6 ust. 1 pkt 8 i 10 oraz ust. 2 pkt 6a, 6b i 8, a także w przypadku

rent rodzinnych po ubezpieczonych, którzy legitymują się okresem, o którym mowa w art. 6 ust. 1 pkt 8 i 10 oraz ust. 2 pkt 6a, 6b i 8, stosuje się odpowiednio art. 11, 12, 13, 14 i 15 ustawy z dnia 30 marca 2021 r. o zmianie ustawy o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2021 r. poz. 794).”.

Art. 4. W przypadku osoby spełniającej warunki określone w art. 4, ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, która przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy nie otrzymała decyzji, o której mowa w art. 5 ust 3 pkt 2 ustawy zmienianej w art. 1, z powodu niespełniania warunku określonego w art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu dotychczasowym, Prezes Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu przeprowadza z urzędu ponowne badanie dokumentów, o których mowa w art. 4 ust. 1 pkt 2 oraz wydaje decyzję do dnia 31 marca 2022 r.

Art. 5. W przypadku osoby, spełniającej warunki określone w art. 15a ust. 2 ustawy zmienianej w art. 2 w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, w sprawie której Prezes Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu nie przedstawił Prezydentowi wniosku o nadanie Krzyża Wolności i Solidarności z powodu niespełniania warunku, o którym mowa w art. 15a ust. 3 pkt 2 w brzmieniu dotychczasowym, Prezes Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu przeprowadza z urzędu ponowne badanie dokumentów oraz ponownie rozpatruje wnioski do dnia 31 marca 2022 r.

Art. 6. Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

UZASADNIENIE

Projekt służy dokończeniu procesu przywracania sprawiedliwości i godności byłym działaczom opozycji antykomunistycznej oraz osobom represjonowanym z powodów politycznych – w zakresie, w którym przywrócenie sprawiedliwości i godności jest możliwe poprzez stanowienie prawa – w związku z czterdziestą rocznicą wprowadzenia stanu wojennego w Polsce, przypadającą dnia 13 grudnia 2021 roku. Ta tragiczna rocznica to najwyższy czas na ostateczne rozliczenie się Polski z długu wdzięczności wobec pokoleń, które odniosły historyczne zwycięstwo na miarę odzyskania niepodległości i obrony Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1918-1920, płacąc jednak najpierw bardzo wysoką cenę, często w postaci długotrwałego obniżenia stanu zdrowia oraz szans życiowych, w tym edukacyjnych, zawodowych i ekonomicznych. Obecnie osoby należące do tych pokoleń coraz szybciej odchodzą na wieczną wartę, co dodatkowo przyśpieszyła trwająca pandemia.

Do celów projektu należy wzmocnienie historycznego znaczenia statusu działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych. Zmiany zapewnią, że potwierdzenie tego statusu obejmie wszystkich spełniających warunki ustawowe członków środowiska zasłużonego dla Polski, Europy i świata, a ich lista stanie się pełną księgą pamięci i wdzięczności narodu i państwa, spisana również dla przyszłych pokoleń. Jednocześnie projekt sprzyja wzrostowi zaangażowania obecnych organizacji i instytucji krajowych, regionalnych i lokalnych w upamiętnianie oraz promowanie dziedzictwa opozycji antykomunistycznej, w szczególności jako elementu tradycji i tożsamości regionalnej lub lokalnej. Wniosek o potwierdzenie osobie zmarłej statusu działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych będą mogły składać stowarzyszenia i fundacje prowadzące statutową działalność w sprawach działaczy opozycji antykomunistycznej lub osób represjonowanych z powodów politycznych lub w zakresie badań historycznych lub regionalnych lub lokalnych, związki zawodowe, stowarzyszenia zawodowe i twórcze oraz organizacje pracodawców, jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli – samorządy województw, powiatów i gmin, w tym miast – oraz wojewodowie. Takie rozwiązanie zapewni, że nie będzie zapomniani i pominięty żaden zmarły działacz opozycji antykomunistycznej ani żadna zmarła osoba represjonowana z powodów politycznych. Teraz wnioski o potwierdzenie

statusu osobom zmarłym mogą składać tylko członkowie ich rodzin, co oznacza systemowe i zupełne pominięcie osób, po których nie pozostała rodzina, lub których więzi z rodziną osłabły z różnych powodów.

Projekt rozszerza status osoby represjonowanej z powodów politycznych na również systemowo i zupełnie pominięte dotąd ofiary odpowiedzialności zbiorowej. Status ten obejmie osoby, które stały się ofiarami represji dlatego, że były członkami rodziny działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych, jeżeli później działaczowi temu lub osobie tej potwierdzono status działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych.

Pozostałe objęte projektem korekty procedury potwierdzania statusu działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych – wraz z równoważnymi korektami procedury nadawania Krzyża Wolności i Solidarności, która w wielu przypadkach jest częścią procedury potwierdzania statusu – nadają spójność prawu i zapewniają równość wobec prawa. Korekty usuną sprzeczność pomiędzy tymi procedurami a podstawową ustawą lustracyjną – ustawą o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów.

Wyrażeniu wdzięczności narodu i państwa dla opozycji antykomunistycznej, upamiętnianiu i promowaniu jej dziedzictwa oraz szerzeniu wiedzy o niej będzie służyć publikowanie:

- przez Szefa Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych listy wszystkich osób, którym potwierdzono, w tym pośmiertnie, status działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych;
- przez Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu listy wszystkich osób, którym nadano, w tym pośmiertnie, Krzyż Wolności i Solidarności.

Dla pełni obrazu zasłużonego środowiska konieczne są obydwie oficjalne listy, ponieważ potwierdzenie statusu działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych jest przysługującym prawem, a otrzymanie Krzyża Wolności i Solidarności – wyróżnieniem. Publikowanie oficjalnej listy osób o potwierdzonym statusie działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby

represjonowanej z powodów politycznych jest potrzebne dla trwałego publicznego upamiętnienia wszystkich tych osób – upamiętnienia takiego, które na pewno nie zaniknie także po śmierci żadnej takiej osoby. Potwierdzenie statusu jest równie cenne dla poszczególnych działaczy opozycji antykomunistycznej i osób represjonowanej z powodów politycznych wraz z ich rodzinami oraz dla całego narodu i państwa.

Dwie zmiany obejmujące świadczenia służą częściowemu zrekompensowaniu ekonomicznych skutków specjalnych rodzajów represji osobom, którym potwierdzono status działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych.

Pierwsza z tych dwóch zmian dotyczy osób, które były relegowane z uczelni wyższej lub innej szkoły albo nie mogły kontynuować nauki w uczelni wyższej lub innej szkole, ponieważ:

- przebywały w więzieniu lub innym miejscu odosobnienia na terytorium Polski na mocy wyroku wydanego w latach 1956-1989 albo bez wyroku jednorazowo przez okres dłuższy niż 48 godzin lub wielokrotnie przez łączny okres dłuższy niż 30 dni, za działalność na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości i suwerenności lub respektowania politycznych praw człowieka w Polsce;
- albo były internowane w stanie wojennym za działalność na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości i suwerenności lub respektowania politycznych praw człowieka w Polsce;
- albo przez okres powyżej 30 dni pełniły zasadniczą służbę wojskową lub czynną służbę wojskową w ramach ćwiczeń wojskowych, do której odbycia została powołana z przyczyn politycznych za działalność na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości i suwerenności lub respektowania politycznych praw człowieka w Polsce.

Dla wszystkich osób należących do tej grupy kwota emerytury, renty inwalidzkiej, renty z tytułu niezdolności do pracy lub renty rodzinnej, poniżej której zaczyna przysługiwać świadczenie wyrównawcze – kwota określona w ustawie o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych na 2450 złotych miesięcznie i ulegająca podwyższeniu w terminach i na zasadach określonych przepisami ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych – będzie zwiększona o 50% czyli do 3675 złotych miesięcznie z dalszym odpowiednim podwyższaniem. Powodem tak istotnego zwiększenia jest to,

że pozbawienie możliwości nauki w uczelni lub innej szkole było szczególnie bezwzględny rodzajem represji, mający na celu wywołanie dotkliwych skutków na całe życie ofiary poprzez pozbawienie jej szans zawodowych i ekonomicznych oraz przekreślenie jej życiowych aspiracji. Zmiana służy przynajmniej złagodzeniu w wymiarze materialnym takich strat poniesionych za działalność na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości i suwerenności lub respektowania politycznych praw człowieka w Polsce.

Druga zmiana obejmująca świadczenia dotyczy osób, którym także potwierdzono status działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych i które osiągnęły wiek emerytalny, ale nie nabyły prawa do emerytury lub renty jedynie z powodu braku koniecznej sumy okresów składkowych i nieskładkowych, niezależnie od tego, czy mają wliczone do okresów składkowych, zgodnie z ustawą o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, okresy podlegania represjom lub okresy świadczenia pracy świadczenia pracy po 1956 roku na rzecz organizacji politycznych i związków zawodowych, nielegalnych w rozumieniu przepisów obowiązujących do kwietnia 1989 roku. Głównym powodem sytuacji tej grupy osób były represje przekreślające plany życiowe i pozbawiające należnego miejsca w społeczeństwie, podczas gdy struktury podziemne nie miały warunków, aby zapewniać stabilną długoterminową pracę. Polska nie może pozostawić tej grupy bez środków do życia. Osobom tym będzie przysługiwać świadczenie zastępcze w wysokości 70% kwoty emerytury, renty inwalidzkiej, renty z tytułu niezdolności do pracy lub renty rodzinnej, poniżej której zaczyna przysługiwać świadczenie wyrównawcze – kwoty określonej w ustawie o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych na 2450 złotych miesięcznie i ulegającej podwyższeniu w terminach i na zasadach określonych przepisami ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Świadczenie zastępcze wyniesie zatem 1715 złotych miesięcznie z dalszym odpowiednim podwyższaniem. Założono, że wysokość świadczenia zastępczego nie może wynieść 100% sumy emerytury lub renty i świadczenia wyrównawczego osób, które zapracowały na emeryturę lub rentę.

Zmiana wprowadzana przez art. 3 projektu naprawia oczywisty błąd legislacyjny polegający na tym, że art. 11, 12, 13, 14 i 15 ustawy z dnia 30 marca 2021 r. o zmianie ustawy o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z

powodów politycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2021 r. poz. 794) nie zostały wpisane do ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 291 i 353) i są niewidoczne dla czytających ją, mimo że obowiązują i tworzą z nią jedną rzeczywistą całość. Powstałe w wyniku tego oczywistego błędu rozproszenie przepisów po różnych ustawach powoduje niezrozumienie, nieporozumienia, przewlekłości i błędy w wykonywaniu tych ustaw oraz w praktyce umniejsza prawa działaczy opozycji antykomunistycznej i osób represjonowanych z powodów politycznych – środowiska o w większości zaawansowanym wieku i osłabionym zdrowiu. Wszystkie inne przepisy ustawy z dnia 30 marca 2021 r. o zmianie ustawy o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2021 r. poz. 794) zostały wpisane do zmienionych ustaw, co czyni przedstawiony wyżej błąd legislacyjny tym bardziej dziwnym i wymagającym niezwłocznej naprawy.

Wejście w życie projektowanych zmian będzie miało wpływ na budżet państwa. Suma kosztów zwiększenia liczby wypłacanych świadczeń wyrównawczych oraz wprowadzenia świadczeń zastępczych dla niektórych osób o potwierdzonym statusie działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych, które osiągnęły wiek emerytalny, wyniesie około 4 miliony złotych rocznie. Budżet państwa będzie źródłem finansowania całości tych kosztów.

Przedmiot projektowanej regulacji nie jest objęty prawem Unii Europejskiej.